

Evidentiranje podataka o kriminalitetu i žrtve

TEMIDA
Septembar 2012, str. 77-98
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1203077S
Pregledni rad

Mesto žrtve u evidencijama nasilja nad decom¹

LJILJANA STEVKOVIĆ*

Mogućnost sagledavanja obima, prevalence i incidence nasilja nad decom, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou, određena je načinom merenja i vrstom dostupnih podataka o ovom obliku kriminaliteta. Polazna osnova za uspešne mere prevencija i suzbijanja viktimizacije dece jeste upravo efikasan sistem evidentiranja i prikazivanja podataka o nasilju kojem su izložena, zasnovan na informacijama o incidentu, porodici, izvršiocu i žrtvi. Ovaj rad ima za cilj da identifikuje i analizira načine evidentiranja i vrstu dostupnih podataka o nasilju nad decom, kao i mesto deteta žrtve u zvanično prikazanim podacima, na svetskom i državnom nivou. Pri tome, rad je nastao na osnovu istraživanja relevantne svetske i domaće literature iz oblasti pravosudne i statistike socijalne zaštite, publikacija baziranih na podacima pravosudnih organa, onih baziranih na primeni anketa o viktimizaciji i drugim prospektivnim ili retrospektivnim istraživanjima iskustva nasilne viktimizacije u detinjstvu. Na samom kraju dat je prikaz analize pristupa Srbije ovoj oblasti.

Ključne reči: deca, žrtve, zaštita, podaci, evidentiranje.

¹ Tekst je nastao kao rezultat rada autorke na projektu *Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova kreiranja efikasnih mera za njegovo suzbijanje*, br. 179044, rukovoditeljka prof. dr Vesna Nikolić Ristanović; i projektu *Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije*, br. 47011, rukovodilac prof. dr Vladan Joldžić. Oba projekta finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

* Ljiljana Stevković je istraživačica pripravnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, demonstratorica na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i istraživačica volonterka u Viktimološkom društvu Srbije. E-mail: stevkoviclj@gmail.com

Uvod

Viktimizacija dece² različitim oblicima nasilja i u različitim kontekstima budi pažnju istraživača, praktičara i međunarodnih eksperata i organizacija, sa ciljem iznalaženja načina utvrđivanja stvarnog obima problema, posledica i, što je još važnije, pravovremenih i što efikasnijih metoda zaštite potencijalnih i postojećih žrtava. U tom procesu posebna pažnja se posvećuje potrebi implementacije sistema prikupljanja i evidentiranja podataka o nasilju nad decom, kao i na tim podacima zasnovanog sistema praćenja pojave na nacionalnom nivou. Zemlje potpisnice Konvencije o pravima deteta, uključujući i Srbiju, pored ostalih aktivnosti na planu zaštite dece, imaju obavezu da razviju i implementiraju adekvatan sistem evidentiranja i monitoringa nasilne viktimizacije dece u svim okolnostima (porodica, škola, institucije socijalne zaštite, institucije za izvršenje krivičnih sankcija). U tom kontekstu prikupljanje i evidentiranje podataka o nasilju nad decom predstavlja aktivnost u sklopu praktične realizacije principa najboljeg interesa deteta (ChildONEurope, 2007:7; 2009:1). Potreba monitoringa viktimizacije dece proizilazi i iz zahteva Komiteta za prava deteta Ujedinjenih Nacija, kao neophodan element u praćenju i evaluaciji uspeha u primeni Konvencije o pravima deteta i proceni konkretnih aktivnosti preduzetih na planu zaštite dece žrtava. Pored toga, na međunarodnom planu sve više se javlja potreba za poređenjem podataka u pogledu obima i karakteristika nasilja nad decom i praćenjem trendova na globalnom nivou, što je značajno otežano činjenicom da ovaj oblik nasilnog kriminaliteta karakterišu različita terminološka određenja pojavnih oblika, različita pravna regulativa i različiti izvori i vrsta dostupnih podataka.

Cilj ovog rada je identifikovanje i analiza načina evidentiranja i vrste dostupnih podataka o nasilju nad decom, sa posebnim akcentom na mestu deteta žrtve u zvanično prikazanim podacima. Rad je nastao kao rezultat istraživanja relevantne svetske i domaće literature iz oblasti pravosudne i statistike socijalne zaštite³, potom publikacija baziranih na podacima pravosudnih organa, kao i publikacija baziranih na primeni anketa o viktimizaciji i drugim prospektivnim ili retrospektivnim istraživanjima iskustva nasilne viktimizacije u

² Za potrebe rada pod detetom, u skladu sa Konvencijom o pravima deteta, podrazumevam osobu od rođenja do navršene 18. godine života.

³ Autorka je pošla od pretpostavke da se i u statistikama iz oblasti socijalne zaštite najpre mogu pronaći podaci o nasilnoj viktimizaciji dece, prvenstveno imajući u vidu starateljsku ulogu centara za socijalni rad u Srbiji i bivšim jugoslovenskim republikama.

detinjstvu⁴. Takođe, istraživanjem je obuhvaćena i pretraga internet prezentacija statističkih zavoda, nadležnih ministarstava i drugih relevantnih službi koje bi mogle sadržati podatke o deci žrtvama nasilja. Analiza je izvršena na međunarodnom nivou, obuhvatajući Sjedinjene Američke Države, Kanadu, Evropu i zemlje Balkana. U posebnom delu rada prikazana je analiza pristupa Srbije evidentiranju i prikazu podataka o viktimizaciji dece, sa ciljem utvrđivanja pozitivnih i negativnih aspekata u odnosu na primere dobre prakse iz sveta.

Indikatori za merenje nasilja nad decom

Imajući u vidu globalnu masovnost nasilja nad decom⁵ i činjenicu da iskustva dece sa nasilnom viktimizacijom često ostaju neotkrivena, tokom realizacije globalne studije Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom, po prvi put je istaknuta potreba za utvrđivanjem indikatora za merenje ovog osetljivog i globalno prisutnog negativnog društvenog fenomena. Nakon istraživanja literature iz oblasti socijalne zaštite, medicine i psihologije, tokom 2004. i 2005. godine, UNICEF je sastavio preliminarnu listu indikatora koja je ubrzo upotpunjena dodatnim indikatorima u oblastima u kojima, prema mišljenju naučne javnosti i predstavnika agencija za zaštitu prava deteta, nedostaju podaci ili je pak potrebna dopuna postojećih podataka dodatnim informacijama (UNICEF, 2007:3; ChildONEurope, 2007). Tako utvrđena lista indikatora je prilikom ekspertskih konsultacija u više navrata revidirana tokom 2006. godine, sa ciljem kreiranja takve liste koja će biti u skladu sa potrebama UNICEF-a u pogledu merenja i evaluacije, kao i potreba eksperata u pogledu vrste podataka. Pri tome, indikatori nisu dizajnirani samo za merenje incidence i prevalence nasilja nad decom, nego i za utvrđivanje preduzetih aktivnosti na planu zaštite dece, sa ciljem kreiranja efikasnijih intervencija i mera ukoliko se pokaže da za tim ima potrebe (UNICEF, 2007:6). Predviđeno je da se prilikom merenja

⁴ U prikupljanju materijala za pisanje ovog rada pomogle su mi studentkinje Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, smera Prevencija i tretman poremećaja ponašanja, članice studentske istraživačke grupe na projektu 179044 *Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova kreiranja efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju*: Zorica Milosavljević, Milica Popović, Una Radovanović, Aleksandra Arandelović i Milica Ratković, kojima se ovom prilikom zahvaljujem.

⁵ Prema procenama WHO preko 40 miliona dece mlađe od 15 godina širom sveta je izloženo nekom obliku nasilja ili zanemarivanju, od čega većina zahteva pomoć lekara ili službe socijalne zaštite (UNICEF, 2007).

nasilne viktimizacije dece prikupljaju podaci za dve grupe indikatora: *indikator okruženja* (environment based indicators) i *indikator nasilja* (violation indicators).

Indikatori okruženja

Indikatori okruženja se odnose na sve ono iz neposredne okoline deteta što može doprineti njegovoj zaštiti od potencijalne viktimizacije nasiljem ili pak ukazati na rizike od iste. Obuhvataju *samoprijavljeno iskustvo viktimizacije*⁶, *životne veštine deteta* (broj dece koja znaju šta da rade u slučaju nasilja i kome da ga prijave, odnosno broj dece koja prihvataju nasilje kao sredstvo vaspitanja) i *stavove odraslih prema nasilju nad decom* (broj odraslih koji nasilno ponašanje prema deci prihvataju kao poželjni način vaspitanja). Ova tri indikatora su kreirana tako da mogu meriti nasilje kojem su deca izložena u bilo kojem kontekstu, poput porodice, škole ili ustanove kolektivnog smeštaja, pri čemu se informacije koje oni zahtevaju mogu prikupiti samo u okviru populacionih istraživanja, anketiranjem deteta ili odrasle osobe koja se stara o njemu (UNICEF, 2007:8).

Indikatori nasilja

Indikatori nasilja se odnose na informacije u vezi sa nasilnim iskustvima dece koja su registrovana od strane medicinskih, pravosudnih i službi socijalne zaštite, kao i mere preduzete na planu zaštite dece žrtava. Za potrebe ovog seta indikatora predviđeni su indikatori povreda i smrti deteta, sistema zaštite dece i indikatori u vezi sa školom.

Indikatori povreda i smrti deteta se odnose na posledice izazvane nasiljem nad detetom i pomoć pruženu od strane zdravstvenih institucija. Podaci za potrebe ovog indikatora se prikupljaju iz evidencija u okviru zdravstvenog sistema i odnose se na stopu smrti dece usled nasilja, stopu poseta dece zdravstvenoj ustanovi zbog povreda izazvanih nasiljem i stopu hospitalizacije dece zbog povreda izazvanih nasiljem⁷.

⁶ Za period u poslednjih godinu dana.

⁷ Za sva tri indikatora stopa se računa na 100.000 dece iz opšte populacije i za period u poslednjih godinu dana.

U okviru *indikatora sistema zaštite dece* predviđeni su podaci o delatnostima nadležnih službi na planu registrovanja nasilne viktimizacije dece, procene slučajeva i predloženih mera zaštite viktimiziranog deteta. Ova grupa indikatora obuhvata podatke o broju zvanično registrovane dece žrtava nasilja (broj dece na 100.000, koji su u poslednjih godinu dana prijavljeni nadležnim službama kao žrtve), potvrđenim slučajevima nasilja (broj na 100.000 dece, u poslednjih 12 meseci), deci žrtvama koja su upućena na tretman (procenat dece koja su u poslednjih godinu dana zbog iskustva nasilne viktimizacije upućena na odgovarajući tretman, oporavak ili psihološku podršku) i korišćenju usluga tretmana, pomoći i podrške (procenat dece žrtava koja su u poslednjih 12 meseci koristila usluge oporavka, reintegracije ili psihološke podrške (UNICEF, 2007:10).

Indikatorima u vezi sa školom ispituje se nasilna viktimizacija dece u školskom okruženju i pri tome se obuhvataju podaci o procentu dece koja odsustvuju iz škole zbog nasilja kojem su izložena⁸ (zato što se boje ili se osećaju nezaštićeno u školi) i politici škole u vezi sa nasiljem (procenat škola sa programima zaštite od nasilja) (UNICEF, 2007:11).

Indikatori iz ove grupe, kao što se može videti, služe prvenstveno za merenje incidence i prevalence nasilne viktimizacije dece, ali isto tako obuhvataju i podatke o funkcionisanju nadležnih službi na planu zaštite dece od nasilja, kao i zaštite nakon iskustva sa nasiljem. Za razliku od indikatora okruženja za koje se podaci prikupljaju od dece i staratelja, za potrebe indikatora nasilja informacije se prikupljaju iz evidencija nadležnih službi i samim tim zavise od razvijenog sistema evidentiranja u njima i vrste informacija koje se redovno registruju.

Predložena lista indikatora za merenje nasilja nad decom nije obavezujuća u smislu nužnosti evidentiranja svih podataka, već je pre kreirana sa ciljem prikupljanja što više bitnih informacija. Da li će neka država uspeti da prikupi i evidentira podatke prema svim indikatorima, ili manje, odnosno više njih, zavisi od razvijenosti zvaničnih sistema evidentiranja i od podataka koji su u njima dostupni. Pri tome, što se više podataka prikupi pruža se mogućnost potpunijeg uvida u stanje nasilne viktimizacije dece i aktivnosti preduzetih na planu saniranja posledica tih negativnih iskustava i njihove dalje zaštite.

⁸ Odnosi se na period u poslednjih godinu dana.

Međunarodna praksa u oblasti evidentiranja i prikaza podataka o nasilju nad decom

Evidentiranje podataka o nasilju nad decom zasniva se na različitim izvorima, različitoj vrsti i različitim mogućnostima pristupa relevantnim podacima. S obzirom na specifičnost ovog oblika nasilja, koje je usmereno protiv dece, posebno osetljivih žrtava i inkriminisano u svim civilizovanim društvima, pored evidencija koje sadrže podatke isključivo o nasilnicima, analizom je utvrđeno da postoje i različite evidencije koje su primarno fokusirane na decu žrtve. Dok se u pojedinim zemljama, poput Balkana, zvanični prikaz podataka o viktimizaciji dece zasniva isključivo na pravosudnim statistikama i/ili evidencijama službi socijalne zaštite, u drugim zemljama zvanični podaci su upotpunjeni podacima anketa o viktimizaciji i epidemioloških, populacionih studija koje se realizuju na nacionalnom, kao i na širem međunarodnom nivou, uz učešće većeg broja država⁹.

Imajući u vidu specifičnu dinamiku odnosa između deteta žrtve i nasilnika, naročito u situacijama kada se u ulozi nasilnika nalazi neko detetu blizak, istraživanja pokazuju da mali broj slučajeva nasilja biva registrovano od strane socijalnih ili policijskih službi, što predstavlja tek „vrh ledenog brega“ (May Chahal, Herczog, 2003). Shodno tome, zvanični podaci ne prikazuju ni približno realnu sliku u pogledu obima i karakteristika nasilne viktimizacije dece. Poseban problem predstavljaju oni oblici viktimizacije, poput prisustva deteta nasilju u porodici ili telesnog kažnjavanja, koji se često neopravdano ni ne tretiraju kao nasilje, pa samim tim ni ne registruju u zvaničnim evidencijama.

U nastavku rada biće prikazana praksa pojedinih zemalja sveta i Evrope u oblasti evidentiranja nasilja nad decom, sa posebnim akcentom na vrsti podataka o žrtvama koji se registruju i čine dostupnim.

Kanada

Do podataka o viktimizaciji dece u Kanadi može se doći uvidom u tri izvora, poput *policijskih statistika* koje pored informacija o nasilniku, sadrže i podatke o deci žrtvama, potom *ankete o viktimizaciji i kanadske studije o inci-*

⁹ Primer jedne takve međunarodne studije koja je prema istoj metodologiji realizovana u 9 balkanskih zemalja, uključujući i Srbiju, je BECAN studija. Nacionalna koordinatorka studije za Srbiju je prof. dr Veronika Išpanović Radojković, a autorka rada je članica istraživačkog tima.

denci prijavljenog nasilja nad decom¹⁰. Sve publikacije i svi podaci su dostupni na zvaničnoj internet prezentaciji kanadskog zavoda za statistiku¹¹.

Kada su u pitanju policijske evidencije, u Kanadi se na godišnjem nivou publikuju podaci o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici, u okviru kojih se, kao posebna kategorija žrtava, izdvajaju deca. Za merenje nasilja u porodici na godišnjem nivou koriste se podaci Jedinistvenog izveštaja o kriminalitetu (Uniform crime reporting–UCR) i Studije o ubistvima (Homicide survey), pri čemu su izveštaji u pogledu vrste podataka podjednako usmereni kako na karakteristike izvršilaca nasilja, tako i na karakteristike žrtava. Konkretno, kada su u pitanju deca žrtve nasilja, poslednji publikovan izveštaj za 2010. godinu sadrži podatke o obimu i strukturi nasilja (prema polu i uzrasnim kategorijama dece), odnosu pola deteta i vrste nasilja, odnosu žrtve i nasilnika, broju povređene dece i vrsti povreda, broju posredno viktimizirane dece, potom distribuciji nasilja prema sredini u kojoj dete živi (urbano ili ruralno područje) i reakcijama policije (koje karakteristike deteta i nasilnog incidenta utiču na privođenje nasilnika) (Sinha, 2012).

Na svakih pet godina od 1998. godine u Kanadi se realizuje kanadska studija o incidenci prijavljenog nasilja nad decom, koja ispituje incidencu ovog oblika viktimizacije dece, kao i karakteristike dece žrtava i njihovih porodica na osnovu podataka socijalnih službi za dobrobit dece¹². Studija se realizuje prema tačno utvrđenoj metodologiji koja je identična u svim ciklusima. Uzorkovanje se vrši na nivou službe i na nivou pojedinačnih slučajeva. Najpre se na nacionalnom nivou određuju službe koje odgovaraju kriterijumima, potom se unutar odabranih službi određuju slučajevi nasilja nad decom koji su otvoreni u poslednja 3 meseca godine u kojoj se radi istraživanje, pri čemu se vodi računa o uzrastu dece (u uzorak ulaze slučajevi dece žrtava do 15 godina). Na osnovu ove studije, uz mogućnost poređenja između ciklusa, prikupljaju se podaci o *karakteristikama istrage* (u kojem uzrastu deteta je započet proces u službi, da li je potvrđena viktimizacija, šta je preduzeto od strane socijalne službe i suda), *karakteristikama nasilja* (vrsta i udruženost više vrsta nasilne viktimizacije, izolovani incident ili kontinuirano nasilje) i *karakteristikama porodice* (dinamika odnosa u porodici, podaci o primarnom staratelju, faktorima rizika

¹⁰ Canadian incidence based study of reported child abuse and neglect – 2008: major findings (2010).

¹¹ <http://www.statcan.gc.ca>, stranici pristupljeno 15.9.2012.

¹² Studija je realizovana 1998., 2003. i 2008. godine, a u toku je priprema četvrtog ciklusa koji će se realizovati tokom 2013. godine.

za viktimizaciju deteta žrtve i druge dece, podaci o nasilniku)¹³. Ovako dizajnirana studija predstavlja svojevrsan monitoring nasilne viktimizacije dece i aktivnosti nadležnih službi na planu njihove zaštite.

Pored ove studije, u Kanadi se na svakih pet godina takođe realizuje i opšta anketa o viktimizaciji *General social survey on victimization* na osnovu koje se prikupljaju podaci o viktimizaciji seksualnim nasiljem, razbojništvom, fizičkim napadima, provalnim krađama, krađom motornog vozila ili delova motornog vozila, krađom predmeta iz kuće, vandalizmom i krađom ličnih stvari (Perreault, Brennan, 2010). S obzirom na specifična kriminalna ponašanja koja su obuhvaćena anketom i činjenicu da je donja granica za anketiranje uzrast od 15 godina, podaci dobijeni na ovaj način bi se mogli upotrebiti eventualno za dopunu zvaničnih i podataka pomenutih istraživanja, u segmentu koji se odnosi na viktimizaciju maloletnika seksualnim ili fizičkim nasiljem.

Sjedinjene Američke Države

Pored zvaničnih policijskih statistika, u Americi se do podataka o nasilnoj viktimizaciji dece dolazi i na osnovu ankete o viktimizaciji koja se realizuje na godišnjem nivou i nacionalne studije o incidenci zlostavljanja i zanemarivanja dece. Nedostaci zvaničnih evidencija kriminaliteta ublaženi su razvijenim sistemom beleženja i razmene detaljnih podataka o nasilnim iskustvima dece od momenta stupanja žrtve u kontakt sa „sistemom“ i upotpunjavanjem podataka o registrovanim slučajevima podacima dobijenim u populacionim viktinološkim studijama.

Podaci policijskih službi o nasilnom kriminalnom ponašanju u kojem su žrtve deca evidentiraju se zajedno sa ostalim krivičnim delima u okviru Jedinstvenog izveštaja o kriminalitetu (Uniform crime reporting-UCR) i Nacionalnog sistema evidentiranja baziranog na karakteristikama incidenta (National incident based reporting system – u nastavku NIBRS). Posmatrano prema kvalitetu, odnosno vrsti podataka koji se beleže i u okviru godišnjih izveštaja čine dostupni stručnoj javnosti, sa aspekta proučavanja nasilne viktimizacije dece, značajnije je izveštavanje u okviru NIBRS sistema koje pruža i određene informacije o žrtvi (pol, uzrast, odnos sa izvršiocem, prisustvo i vrsta povrede).¹⁴

¹³ Više o tome pogledati u *Canadian incidence based study of reported child abuse and neglect – 2008: major findings* (2010).

¹⁴ Više o tome pogledati u Stevković, 2012.

Sve informacije vezane za decu, bilo kao izvršioce ili kao žrtve sistematizovane su i dostupne preko web prezentacije Odeljenja za maloletničko pravosuđe i prevenciju delinkvencije Ministarstva pravde SAD-a (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention – OJJDP)¹⁵. U okviru rubrike *maloletne žrtve* integrisani su podaci iz različitih izvora (policija, zdravstvene službe, socijalne službe, ankete) koji, pored statističkih izveštaja, pružaju mogućnost pristupa određenim detaljnijim podacima putem odgovora na različita pitanja, koji su ilustrovani grafičkim prikazima i direktnim linkovima ka publikacijama koje su neposredno povezane sa temom interesovanja¹⁶.

Pored evidencija policijskih i pravosudnih službi, koje su usmerene na izvršioce nasilnih krivičnih dela, uz oskudne podatke o žrtvama, u okviru medicinskog sektora je razvijen detaljniji, prvenstveno na dete žrtvu fokusiran pristup evidentiranju. Naime, u okviru Službe za decu, mlade i porodicu, pri Ministarstvu zdravlja SAD formirana je *Nacionalna baza podataka o zlostavljanju i zanemarivanju dece – NCANDS*¹⁷, koja je od 2001. godine postala primarni izvor podataka za izveštaje, nacionalne i državne statistike o nasilju nad decom. Svake godine Služba obezbeđuje tehničku podršku za sve države u cilju poboljšanja kvaliteta podataka. U okviru ove baze podataka evidentiraju se detaljne informacije o izvršiocu, žrtvi (uzrast, pol, vrsta nasilja, trajanje, odnos sa nasilnikom, nacionalnost i etnička pripadnost, kontekst nasilja – porodica, ustanova socijalne zaštite, škola, posledicama i izvoru prijave) i merama koje su preduzete, kako u odnosu na žrtvu tako i u odnosu na izvršioca. Svaka država pravi *Dosije deteta* u kojem se nalaze neophodni podaci za svako dete za koje postoji sumnja da je žrtva nasilja. Podaci se za tekuću godinu prikupljaju u periodu od 1. oktobra prethodne do 30. septembra tekuće godine i dostavljaju se u NCANDS. Nakon prispeća podataka iz svake države vrši se njihova tehnička validacija u cilju postizanja unutrašnje konzistencije i utvrđivanja uzroka eventualnih nedostataka u podacima. Ukoliko se ustanovi da su neophodne korekcije podataka fajlovi se vraćaju državi koja mora da koriguje svoje podatke. Svaki izveštaj ima jedinstveni kod, pri čemu više dece može imati zajednički kod izveštaja. Takođe svako dete ponaosob ima sopstveni kod čime se sprečava dupliranje podataka. Kada se podaci kompletiraju unose se u bazu NCANDS o čemu feedback, pre unosa, dobija svaka država. Podaci iz

¹⁵ Videti na www.ojjdp.gov, stranici pristupljeno 13.8.2012.

¹⁶ Videti na <http://www.ojjdp.gov/ojstatbb/victims/faqs.asp>, stranici pristupljeno 13.8.2012.

¹⁷ National child abuse and neglect data system.

NCANDS se koriste za praćenje trenda kretanja nasilja nad decom, i kao izvor informacija za brojne publikacije, izveštaje i aktivnosti federalne vlade na planu prevencije i zaštite dece žrtava (US Department of health, and human services, 2011:1-3).

Pored evidencija zasnovanih na zvanično registrovanim slučajevima nasilne viktimizacije dece, u Americi se do podataka dolazi i na osnovu *Nacionalne ankete o viktimizaciji* koja se redovno primenjuje u godišnjim intervalima i obuhvata populaciju stariju od 12 godina (Truman, Planty, 2012). Na taj način se dolazi do podataka o karakteristikama nasilnika i žrtve i njihovom međusobnom odnosu, kao i razlozima neprijavlivanja iskustva sa nasiljem od strane dece žrtava. Imajući u vidu ograničenja i nedostatke ovih anketa (Konstantinović Vilić i sar., 2010) podaci dobijeni na ovaj način ipak mogu poslužiti i koriste se kao dopuna zvaničnim podacima o registrovanim slučajevima nasilja nad decom.

Nacionalna studija o incidenci zlostavljanja i zanemarivanja dece objedinjuju zvanične i „nezvanične“ izvore podataka o nasilnoj viktimizaciji dece. Pored slučajeva poznatih i evidentiranih od strane službe za zaštitu dece, studijom su obuhvaćeni i svi oni slučajevi sa kojima su upoznati stručnjaci koji po prirodi svog zanimanja dolaze u kontakt sa decom (npr. učitelji, zdravstveni radnici), a koji nisu dospeli do socijalne službe (Sedlak i sar., 2010). Na taj način se dolazi, kako do podataka o registrovanom nasilju nad decom, tako i o onom prikrivenom i zvanično neregistrovanom.

Ovako koncipiran američki sistem evidentiranja nasilne viktimizacije dece, zasnovan na različitim izvorima podataka i detaljnim informacijama koje se „slijavaju“ u nacionalnu bazu podataka, pruža mogućnosti monitoringa pojave, utvrđivanja faktora rizika na strani deteta i porodice i, na tim osnovama, blagovremeno planiranje preventivnih i aktivnosti na planu zaštite potencijalnih žrtava.

Evropa

U procesu razvoja evropske statistike i izgradnje jedinstvene metodologije evidentiranja i prikaza podataka o kriminalitetu (European Comission, 2011) države Evrope, bez obzira na status, suočavaju se sa izazovima u oblasti praćenja nasilja nad decom. Naime, očekuje se da razviju statistike i monitoring sistem usmeren na decu; da poboljšaju prikupljanje podataka i vrstu podataka koji se nalaze u zvaničnim statistikama; da realizuju epidemiološka istraživanja i da razviju jedinstveni sistem definisanja različitih formi nasilja nad decom, prihvatljiv i uporediv na nivou cele Evrope (ChildONEurope, 2009:1).

Istraživanje realizovano od strane ChildONEurope, u kojem je učestvovalo 20 država Evrope, pokazalo je da većina, odnosno 16 država, ima razvijen neki oblik nacionalne statistike o nasilju nad decom¹⁸ (ChildONEurope, 2007:28). Pri tome, u pitanju su pravosudne i/ili statistike u oblasti socijalne zaštite, pri čemu jedne sadrže isključivo podatke o nasilnicima (prijavljeni, optuženi i osuđeni), dok druge sadrže podatke o deci žrtvama. Međutim, samo sedam država Evrope¹⁹ ima razvijen model evidentiranja nasilne viktimizacije, koji je implementiran u okviru sistema socijalne zaštite, dok u ostalim postoji tendencija ka tome (ChildONEurope, 2007:30).

U *Engleskoj* se, pored pravosudnih statistika, na lokalnom nivou vodi baza podataka o deci koja zbog svog iskustva viktimizacije nasiljem dolaze u kontakt sa socijalnom službom. Svi podaci iz lokalnih baza se u godišnjim intervalima „slivaju“ u nacionalnu bazu podataka koja postoji od 1988. godine. U cilju potpune zaštite identiteta žrtve postoje sistemi desetocifrenog kodiranja svakog slučaja. U okviru nacionalne baze podataka vodi se i baza individualnih slučajeva koja sadrži detaljnije podatke o detetu, izvršiocu nasilja i okolnostima nasilnog incidenta. Na ovaj način se pruža mogućnost longitudinalnog praćenja slučajeva i samim tim utvrđivanja efikasnosti primenjenih terapijskih mera i blagovremenog utvrđivanja eventualnih dugoročnih posledica viktimizacije (ChildONEurope, 2009). Pored zvanične baze podataka, tokom 2008. godine, u sklopu britanske ankete o viktimizaciji realizovana je modifikovana anketa na nacionalnom uzorku dece uzrasta od 10 do 15 godina, kojom je između ostalog ispitivana i viktimizacija dece porodičnim nasiljem (Fitzpatrick i sar., 2009).

U *Italiji* od 2006. godine postoji baza podataka o seksualnom nasilju i seksualnoj eksploataciji dece, koju vodi posebna Služba za borbu protiv pedofilije i dečije pornografije. Služba je osnovana sa ciljem da se prevaziđu nedostaci postojećih zvaničnih evidencija, tako što bi se ti podaci slili u jedinstveni i koordinisan sistem. Baza je kreirana tako da predstavlja, u naučnom smislu, pouzdan format uporedivih podataka koji se dobijaju iz policijskog i sudskog sektora (ChildONEurope, 2009). Pri tome, akcenat je na podacima koji se odnose na decu žrtve i preduzete mere prema počiniocu i žrtvi, dok se slučaj prati od prvog kontakta sa policijom do okončanja postupka (izricanja krivične sankcije za počinioca i preduzete mere zaštite i tretmana za dete).

¹⁸ Grčka, Mađarska, Danska i Kipar nemaju razvijenu nacionalnu statistiku o nasilju nad decom.

¹⁹ Belgija, Luksemburg, Velika Britanija, Irska, Holandija, Portugal i Slovačka.

U *Francuskoj* je tokom 2004. osnovan Nacionalni monitoring centar za decu u riziku, sa ciljem prikupljanja i evidentiranja kvantitativnih i kvalitativnih podataka o deci žrtvama nasilja i onima koja su u riziku od istog. U okviru centra vodi se jedinstvena baza podataka u koju se beleže podaci socijalnih službi, suda (porodični, krivični), tužilaštva i službi maloletničkog pravosuđa (ChildONEurope, 2009). U okviru monitoring centra se vrši procena slučajeva dece koja su u riziku od viktimizacije, na osnovu čega se planiraju blagovremene preventivne aktivnosti.

Pored statistika i evidencija pravosudnih i socijalnih službi, na teritoriji Evropske Unije se realizuju i nacionalne, odnosno međunarodne ankete o viktimizaciji. Na međunarodnom nivou realizovano je šest anketa o viktimizaciji u periodu od 1989. do 2010. godine, pri čemu Kipar, Bugarska i Rumunija nisu učestvovala ni u jednoj (van Dijk, de Vreede, 2010), dok su nacionalne ankete o viktimizaciji realizovane u većini država Evropske Unije. Kako su ove ankete realizovane na uzrastu iznad 16 godina, njihova primena u proučavanju i merenju nasilne viktimizacije dece je ograničena sa aspekta uzrasne strukture i veličine uzorka.

Balkan

U svim zemljama sa teritorije Balkana prisutan je gotovo identičan pristup evidentiranju slučajeva nasilja nad decom, zasnovan prvenstveno na zvaničnim statističkim podacima pravosudnih i službi socijalne zaštite. Na taj način u zvaničnim evidencijama gotovo da se ni ne pronalaze podaci o deci žrtvama ili se pak evidentirani i prikazani podaci svode na osnovne sociodemografske pokazatelje. U većini balkanskih zemalja podaci vezani za nasilnu viktimizaciju dece prikupljaju se tokom drugih rutinskih poslova, u zavisnosti od sektora.

U *Hrvatskoj* ne postoji jedinstveni sistem evidentiranja nasilja nad decom, koji bi sadržao podatke o žrtvama i počiniocima, niti postoji mogućnost poređenja podataka različitih sektora, zbog primene različite metodologije evidentiranja. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku²⁰ stiče se uvid u broj privedenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela na štetu dece i maloletnika, dok informacije o deci žrtvama istih ne postoje. Ministarstvo unutrašnjih poslova na isti način, iz ugla izvršilaca, prikazuje nasilna krivična dela protiv maloletnika, dok sektor socijalne zaštite ne prikazuje podatke o deci žrtvama

²⁰ www.dzs.hr, stranici pristupljeno 31.8.2012.

koji su korisnici usluga, niti bilo kakve podatke o nasilju nad ovom kategorijom korisnika.

U *Bosni i Hercegovini* ne postoji jedinstveni način ni pristup definisanju nasilja nad decom, pa samim tim ni usklađena zakonska definicija, niti regulisan način evidentiranja slučajeva u smislu vrste informacija koje je potrebno evidentirati i njihove razmene između različitih službi²¹. Pri tome, ni jedna dostupna evidencija kriminaliteta ne poseduje detaljnije podatke o deci žrtvama. Tako na zvaničnoj internet prezentaciji Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova²² nailazimo na podatke o strukturi prijavljenih i optuženih lica prema krivičnom delu, uključujući i nasilje nad decom. Na ovaj način mi i dalje znatno više saznajemo o aktivnostima državnih organa, nego o samim počiniocima, dok o žrtvama ne dobijamo nikakve informacije. Do podataka o viktimiziranoj deci, ograničenih na strukturu prema polu, uzrastu i vrsti nasilja, može se doći preko Agencije za statistiku²³ koja na godišnjem nivou publikuje izveštaje socijalne službe o korisnicima usluga socijalne zaštite, među koje spadaju i „maloletna lica ugrožena porodičnom situacijom“ i „deca roditelja koji zlostavljaju i zanemaruju svoju decu“.

Slična situacija se zapaža i u *Makedoniji* gde Državni zavod za statistiku²⁴ publikuje izveštaje bazirane na pravosudnim statistikama, bez ikakvih informacija o deci žrtvama nasilnih incidenata. Poslednjih godina razvijen je nov sistem praćenja, namenjen isključivo slučajevima seksualnog zlostavljanja. Kao takav on se ne može se koristiti za slučajeve nasilne viktimizacije dece koji nisu seksualne prirode ili slučajeve porodičnog nasilja nad decom. U skladu sa tim, Ministarstvo unutrašnjih poslova²⁵ publikuje izveštaje o seksualnom nasilju nad decom u kojima se nalaze podaci o polu i uzrastu žrtava, kao i odnosu sa izvršiocem.

Za razliku od bivših jugoslovenskih republika, uključujući i Srbiju, u kojima centri za socijalni rad predstavljaju centralnu službu kojoj se prijavljuju slučajevi nasilja nad decom, u *Albaniji*, *Grčkoj* i *Turskoj* nasilna viktimizacija dece se može prijaviti velikom broju različitih službi, pri čemu ne postoji jedinstvena

²¹ Više o tome videti u *Case-based surveillance study: Operations booklet for the researchers and extraction forms* (2010). Dostupno na www.becan.eu, stranici pristupljeno 18.9.2012.

²² www.fmup.gov.ba/bs/, stranici pristupljeno 18.9.2012.

²³ www.fzs.ba, stranici pristupljeno 18.9.2012.

²⁴ www.stat.gov.mk/Default.aspx, stranici pristupljeno 18.9.2012.

²⁵ www.mvr.gov.mk, stranici pristupljeno 18.9.2012.

baza podataka registrovanih slučajeva. Tako u Grčkoj podatke u vezi sa viktimizacijom dece prikupljaju mnoge organizacije i službe, poput socijalne službe, opštine, Nacionalnog centra za društvenu solidarnost, Zaštitnika prava deteta, službe za zaštitu telesnog i duševnog zdravlja dece, službe pravosuđa i policije i nevladine organizacije, koristeći pri tom različite metodološke pristupe i kreirajući više različitih nepodudarnih evidencija²⁶. S obzirom da ne postoji koordinacija između svih ovih službi, poseban problem predstavlja mogućnost sekundarne viktimizacije dece i roditelja, budući da dolaze u situaciju da lutaju od službe do službe često ne dobijajući neophodnu pomoć i podršku.

S obzirom na nesređenu situaciju u oblasti praćenja nasilja nad decom i činjenicu da podaci koji se izvode iz prijavljenih i registrovanih slučajeva, a tiču se incidence, prevalence i specifičnih viktimoloških karakteristika nasilja nad decom, nisu dovoljni za planiranje prevencije i zaštite žrtava, tokom 2009. godine pristupilo se realizaciji Balkanske epidemiološke studije o zlostavljanju i zanemarivanju dece, koja se po potpuno istoj metodologiji realizuje u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Rumuniji, Bugarskoj, Makedoniji, Grčkoj, Albaniji i Turskoj, sa ciljem utvrđivanja prevalence i incidence u opštoj populaciji (epidemiološka studija) i prakse u oblasti evidentiranja i praćenja registrovanih slučajeva (studija praćenja slučajeva). Krajnji cilj studije je implementacija jedinstvene metodologije registrovanja i praćenja slučajeva nasilne viktimizacije, koja će omogućiti komparaciju podataka između država učesnica projekta²⁷.

Korak ka izgradnji prema žrtvi orijentisanog pristupa evidentiranja nasilne viktimizacije dece u Srbiji

U Srbiji je u pogledu evidentiranja nasilja nad decom slična situacija kao i u okolnim zemljama. Ukoliko bismo se oslanjali na pravosudne statistike mogli bismo pretpostaviti da u našem društvu gotovo da ni ne postoji problem nasilne viktimizacije dece. Promene na tom planu učinjene su u okviru SK-4 obrazaca koji su u potrebi od početka 2012. godine, a u okviru kojih je predviđeno evidentiranje podataka o broju, polu i uzrastu žrtve. Shodno tome, može se pretpostaviti i očekivati da će se na taj način evidentirati i podaci o deci i

²⁶ Više o tome videti u *Case-based surveillance study: Operations booklet for the researchers and extraction forms* (2010). Dostupno na www.becan.eu, stranici pristupljeno 18.9.2012.

²⁷ Više informacija o samoj studiji može se pronaći na www.becan.eu, stranici pristupljeno 18.9.2012.

maloletnicima žrtvama nasilja. Ono što ostaje kao nedostatak jeste nemogućnost utvrđivanja odnosa između nasilnika i deteta žrtve nasilja²⁸.

Kao organ starateljstva, centar za socijalni rad predstavlja glavnu službu odgovornu za ispitivanje i vođenje slučajeva nasilja nad decom. Shodno tome, zdravstvene, obrazovne i policijske službe, kao i nevladine organizacije, obavezne su da centru prijave svaki podatak ili sumnju da je dete zanemareno ili zlostavljano ili je u opasnosti od toga. U oblasti socijalne zaštite još uvek ne postoji centralizovana baza podataka o deci žrtvama nasilja. Svi centri iz sistema socijalne zaštite u godišnjim intervalima izveštavaju nadležno Ministarstvo o svom radu i korisnicima usluga, uključujući i decu žrtve. U okviru ovih izveštaja dostupni su podaci o broju slučajeva i vrsti nasilja nad decom (pojavni oblici ne podudaraju se sa zakonskom klasifikacijom i klasifikacijom prihvaćenom na međunarodnom nivou) i pruženim uslugama (Išpanović Radojković, 2010). Takođe, u ovim izveštajima²⁹ se mogu pronaći podaci o odnosu izvršioca i žrtve, ali nedostaju konkretnije informacije o deci žrtvama, koje bi omogućile kreiranje profila žrtve i počinioca i utvrđivanje potencijalnih rizika za nasilnu viktimizaciju dece i, na tim osnovama, planiranje preventivnih programa i njihove blagovremene zaštite. Nakon analize situacije u oblasti prevencije i zaštite dece od nasilja, UNICEF tim je predložio da se na nacionalnom nivou i u godišnjim intervalima evidentiraju i prate određeni pokazatelji, odnosno podaci o detetu, vrsti nasilja, nasilniku, posrednoj viktimizaciji, preduzetim sudskim i merama zaštite. Takođe, preporučeno je obezbeđivanje i praćenje podataka o funkcionisanju mehanizama za prevenciju i zaštitu dece od nasilja i podataka o finansijskim sredstvima koja se izdvajaju za zaštitu dece iz budžeta, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou (UNICEF i Republički zavod za statistiku, 2009:48).

U cilju organizovanja nacionalnog sistema zaštite dece koji je usklađen sa principima Konvencije o pravima deteta i zahtevima Komiteta za prava deteta pri Savetu Evrope, u Srbiji je usvojen niz strateških dokumenata, obavezujućih ili pak fakultativnih protokola i strategija. Jedan od bitnih dokumenata je svakako *Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2008-2015*, koja jednim od strateških ciljeva predviđa i unapređenje sistema za prikupljanje i analizu podataka i izveštavanje o zlostavljanju, zanemarivanju i iskorišća-

²⁸ Više o tome videti u Stevković, 2012.

²⁹ Izveštaji su dostupni na internet prezentaciji Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu www.zavodsz.gov.rs, stranici pristupljeno 14.8.2012.

vanju dece i podršku istraživanjima o stavovima o nasilju nad decom, uzrocima, posledicama, troškovima, prevenciji i zaštiti dece (Vlada Republike Srbije, 2008). Međutim, tačne podatke o stvarnim razmerama nasilja koje deca u Srbiji trpe, je teško dati s obzirom da institucije koje se bave problemima nasilja nad decom koriste različite parametre za sagledavanje i registrovanje pojave (UNICEF Serbia i Republički zavod za statistiku, 2009:45), što evidentirane podatke čini dodatno teškim za upoređivanje. Neposredno nakon usvajanja Strategije, a u cilju preciznijeg regulisanja primene njenih odredaba u praksi Vlada Republike Srbije je 2010. godine donela *Akcionni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2010-2012* (u nastavku Akcionni plan). Jedan od specifičnih ciljeva Akcionnog plana (specifični cilj 2.6) odnosi se upravo na unapređenje sistema za prikupljanje podataka i izveštavanje o zlostavljanju, zanemarivanju i iskorišćavanju dece. U okviru ovog cilja precizirane su aktivnosti, indikatori uspeha i realizatori konkretnih postupaka resornih ministarstava i drugih aktera u sistemu zaštite dece, na planu unapređenja sistema evidentiranja i praćenja nasilja nad decom (Vlada Republike Srbije, 2010:32-35). Ono što posebno ohrabruje jeste predviđanje podrške istraživanjima o uzrocima, posledicama, prevenciji i zaštiti dece od nasilja.

Svakako, kada je u pitanju međusektorska saradnja i reforma evidentiranja slučajeva nasilne viktimizacije dece ne treba steći pogrešan utisak da se Srbija na ovom planu nalazi daleko od pristupa Evrope i sveta, i da ne čini ništa u pogledu poboljšanja postojećih pristupa. Poznato je da Ministarstvo unutrašnjih poslova počev od primene Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (2006) vodi jedinstvenu bazu podataka o maloletnim licima oštećenim krivičnim delima, i statistiku rodne i starosne strukture za 27 krivičnih dela obuhvaćenih čl. 150 ovog zakona (Vlada Republike Srbije, 2008:6). Međutim, dostupnost ovih podataka je krajnje ograničena. Zasniva se na podnošenju zahteva nadležnom sektoru u okviru MUP-a pri čemu pristup evidenciji za lica van službi ministarstva zavisi od „opravdanosti“ potrebe za podacima.

Na nivou resornih ministarstava učinjen je značajan pomak u pogledu primene Opšteg i posebnih protokola o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja³⁰ što je predviđeno i Akcionim planom. U okviru *Ministarstva zdravlja* formirana je međuresorna radna grupa za primenu Posebnog protokola

³⁰ Jedan Opšti protokol i pet posebnih protokola namenjenih sistemu obrazovanja, pravosuđa, zdravstva, unutrašnjih poslova i socijalne zaštite.

sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanje i zanemarivanja zahvaljujući čijim aktivnostima je intenzivirana obuka zdravstvenih radnika na planu primene ovog protokola. Kada je u pitanju evidentiranje slučajeva nasilne viktimizacije dece, radna grupa je doprinela implementaciji posebnog pisanog obrasca za evidentiranje svakog pojedinačnog slučaja zlostavljanja i/ili zanemarivanja deteta u okviru sistema zdravstvene zaštite čija je upotreba još uvek u začetku. *Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja* je u svojim aktivnostima fokusirano na evidentiranje, praćenje i prevenciju vršnjačkog nasilja. Ubrzo nakon usvajanja Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama radna grupa Ministarstva je donela akcioni plan za primenu protokola u kojem su precizirane aktivnosti na planu zaštite dece i učenika od nasilja. Pored toga, zakonski je regulisana obaveza svake škole da primenjuje posebni protokol. Kao rezultat ovih aktivnosti program „Škola bez nasilja“ postaje preteča sistematskog odgovora na vršnjačko nasilje, što sve zajedno obavezuje školske uprave na lokalnom i na nivou pokrajine i republike da vode evidencije o nasilju među vršnjacima. U okviru *Ministarstva rada i socijalne politike* učinjen je značajan pomak na planu beleženja i izveštavanja o slučajevima nasilja nad decom. Implementiran je izmenjen format izveštavanja centara za socijalni rad čemu je prethodila temeljna analiza međunarodnih ugovora i domaćih stateških dokumenata o ljudskim pravima u cilju sagledavanja koje indikatore je potrebno pratiti kako bi se na adekvatan način izveštavalo pred međunarodnim telima³¹. Nakon identifikovanja indikatora, a u skladu sa smernicama Komiteta za prava deteta u vezi sa izveštavanjem o zlostavljanju i zanemarivanju dece formiran je izmenjen obrazac evidentiranja u koji su implementirani svi potrebni indikatori³². Kako je proces reforme u ovoj oblasti još uvek u začetku ostaje da sa početkom sledeće kalendarske godine utvrdimo šta je i u kojoj meri poboljšano u pogledu vrsti dostupnih podataka u godišnjim izveštajima u sistemu socijalne zaštite.

³¹ Analizu je izvršio Zavod za socijalnu zaštitu Republike Srbije i za potrebe zaštite prava dece analizirana je Konvencija o pravima deteta, Smernice za praćenje primene Konvencije i Preporuke i zaključci Komiteta za prava deteta SE.

³² Sve navedene informacije autorka je dobila od Jasmine Ivanović, više savetnice i rukovoditeljke Grupe za unapređenje sistema socijalne zaštite pri Ministarstvu rada i socijalne politike Republike Srbije.

Zaključak

Potreba evidentiranja i praćenja nasilja nad decom u svim savremenim i civilizovanim društvima predstavlja imperativ i preduslov uspeha na planu zaštite potencijalnih i postojećih žrtava i planiranja preventivnih aktivnosti. Sve više se nameće i potreba za iznalaženjem i implementacijom jedinstvenih definicija i kreiranjem takvih modela evidentiranja koji pružaju mogućnost komparacije podataka o nasilnim iskustvima dece na međunarodnom nivou. Analiza pristupa evidentiranju i praćenju nasilja nad najmlađim članovima društva izvršena za teritoriju Evropske Unije, Kanade, Amerike, Balkana i Srbije, pokazuje da je, uprkos zahtevima međunarodnih organizacija za zaštitu prava deteta, mogućnost međunarodne komparacije podataka i usaglašavanja pristupa njihovoj zaštiti još uvek daleko od proklamovanog i očekivanog. Neusaglašena terminologija i pojavni oblici nasilnog ponašanja upe-renog prema detetu, delimično ili potpuno nerazvijeni sistemi evidentiranja, nasuprot dobro razvijenog pristupa kakav je u Americi, ukazuju na potrebu dodatnih napora na nacionalnim i međunarodnom nivou. Iskustvo Amerike je dobar primer na koji način bi trebalo evidentirati i pratiti nasilje nad decom, koristeći kako podatke o registrovanim slučajevima, tako i podatke studije o incidenci koja je institucionalizovana i predstavlja značajan izvor podataka o „skrivenim“ žrtvama.

Jedan od gorućih problema Srbije u ovoj oblasti jeste gotovo potpuna nevidljivost dece žrtava u zvaničnim evidencijama, nerazvijen informacijski sistem za redovno prikupljanje podataka o nasilnim iskustvima dece, kako u porodici, tako i van nje, kao i potpuno oslanjanje na registrovane slučajeve, bez razvijene prakse populacionih istraživanja o učestalosti nasilja nad decom i procenama rizika ranjivosti dece na nasilje. Preporuke Nacionalne strategije i UNICEF-a i reforma u oblasti socijalne zaštite u segmentu evidentiranja i praćenja viktimizacije dece, ukoliko bi našle svoju primenu u praksi, bile bi značajan pomak ka izgradnji koordinisanog sistema monitoringa i planiranja preventivnih i zaštitnih aktivnosti na nacionalnom i individualnom nivou. Pomenuta BECAN studija bi mogla i trebalo da bude podsticaj za implementaciju redovnih populacionih istraživanja o nasilnim iskustvima dece, čime bi se omogućilo realnije sagledavanje ozbiljnosti i karakteristika problema. Takođe, s obzirom da nedostaje uvid u nivo ostvarenih preporuka nacionalnih i međunarodnih dokumenata u praksi, uputno bi bilo utvrditi gde se na putu reforme u ovoj oblasti Srbija nalazi.

Literatura

ChildONEurope (2007) *Review on national systems of statistics and registration on child abuse*. Firenze: Istituto degli Innocenti, Italian childhood and adolescence documentation and analysis centre.

ChildONEurope (2009) *Guidelines on data collection and monitoring systems on child abuse*. Firenze: Istituto degli Innocenti, Italian childhood and adolescence documentation and analysis centre.

European Commission (2011) Towards robust quality management for European Statistics COM(2011) 211 final. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*. Brussels: European Commission.

Fitzpatrick, A., Grant, C., Bolling, K., Owen, R., Millard, B. (2009) *Extending the British Crime Survey to children: a report on the methodological and development work*. Home Office.

Konvencija o pravima deteta (1999) Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.

Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M. (2010) *Kriminologija*. Beograd: Prometej.

May Chahal, C., Herczog, M. (2003) *Child sexual abuse in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Sinha, M. (2012) *Family violence in Canada: A statistical profile 2010*. Juristat. Ottawa: Statistics Canada.

Republički zavod za statistiku (2012) *SK-4* (neobjavljeni rad).

Sedlak, A.J., Mettenburg, J., Basena, M., Petta, I., McPherson, K., Greene, A., Li, S. (2010) *Fourth National Incidence Study of Child Abuse and Neglect (NIS-4): Report to Congress*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.

Stevković, Lj. (2012) Evidentiranje i prikaz podataka o nasilnom kriminalitetu maloletnika: inostrana i iskustva iz Srbije. U: V. Nikolić Ristanović (ur.) *Evidentiranje kriminaliteta: iskustva iz sveta i Srbije*. Beograd: str. 105-130.

Truman, J. L., Planty, M. (2012) *Criminal Victimization 2011. Bulletin*. U.S. Department of Justice, Bureau of justice statistics.

UNICEF Serbia i Republički zavod za statistiku (2009) *Indikatori u maloletničkom pravosuđu: Analiza dostupnosti statističkih i drugih podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa*. Beograd: UNICEF Serbia i Republički zavod za statistiku.

van Dijk, J., de Vreede, R. (2010) *International crime victim survey: An internet and telephone survey*. Netherlands: Intomart Gfk.

Vlada Republike Srbije (2008) *Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2008-2015*. Beograd: Vlada Republike Srbije.

Vlada Republike Srbije (2010) *Akcionni plan za primenu Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2010-2012*. Beograd: Vlada Republike Srbije.

Internet izvori

Canadian incidence based study of reported child abuse and neglect – 2008: major findings (2010) Ottawa: Public health organization of Canada. Dostupno na: <http://www.phac-aspc.gc.ca/cm-vee/public-eng.php>, stranici pristupljeno 18.9.2012.

Case-based surveillance study: Operations booklet for the researchers and extraction forms (2010). Dostupno na www.becan.eu, stranici pristupljeno 18.9.2012.

Državni zavod za statistiku Makedonije, www.stat.gov.mk/Default.aspx, stranici pristupljeno 19.9.2012.

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine, www.fmup.gov.ba, stranici pristupljeno 18.9.2012.

Federalni zavod za statistiku BiH, www.fzs.ba, stranici pristupljeno 18.9.2012.

Išpanović Radojković, V. (2010) *Current situation concerning child abuse and neglect (CAN) in Serbia*. Belgrade: Faculty for special education and rehabilitation. Dostupno na: www.becan.eu, stranici pristupljeno 13.5.2012.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Makedonije, www.mvr.gov.mk, stranici pristupljeno 19.9.2012.

Perreault, S., Brennan, S. (2010) *Criminal victimization in Canada – 2009*. Ottawa: Statistics Canada. Dostupno na: <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2010002/article/11340-eng.htm>, stranici pristupljeno 18.9.2012.

Republički zavod za socijalnu zaštitu, www.zavodsz.gov.rs, stranici pristupljeno 14.8.2012.

UNICEF (2007) *Manual for the Measurement of Indicators of Violence against Children*. UNICEF: New York. Dostupno na: <http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/Manual%20Indicators%20UNICEF.pdf>, stranici pristupljeno 25.8.2012.

U.S. Department of health and human services, Administration for children and families, Administration on children, youth and families, Children's Bureau (2011).

Child Maltreatment 2010. Dostupno na: http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/stats_research/index.htm#can, stranici pristupljeno 17.9.2012.

www.statcan.gc.ca, stranici pristupljeno 15.9.2012.

www.ojjdp.gov, stranici pristupljeno 13.8.2012.

www.ojjdp.gov/ojstatbb/victims/faqs.asp, stranici pristupljeno 13.8.2012.

www.dzs.hr, stranici pristupljeno 31.8.2012.

LJILJANA STEVKOVIĆ

Place of the victim in records of violence against children

The possibility of identifying the scope, prevalence and incidence of violence against children, at the national and international level, is determined by the way of measurement and the kind of information available on this type of crime. The starting point for successful preventive and combative measures of victimization of children is an efficient system of recording and presenting the data on violence to which they are exposed to, based on the information from the incident, the family, the perpetrator and the victim. This paper aims to identify and analyze ways of recording and the type of available data on violence against children, as well as the place of child victim in the officially presented data at the global and national level. In doing so, the paper was based on the research of relevant international and national literature in the field of judicial and social protection statistics, publications based on data from the judiciary, those based on the use of victimization surveys and other prospective or retrospective research of violent victimization experiences in childhood. At the very least an analysis of the Serbian approach to this area is given.

Keywords: children, victims, protection, data, recording.